

MAREK CICHOCKI

Collegium Civitas

ORCID: 0000-0002-8316-0477

mcichocki@civitas.edu.pl

Czy model nowej zimnej wojny jest szansą dla NATO?

Is the New Cold War Model an Opportunity for NATO?

Słowa kluczowe:

zimna wojna, nowa zimna wojna, druga zimna wojna, ewolucja NATO, wojna w byłej Jugosławii, wojna w Ukrainie, europejski i globalny porządek bezpieczeństwa, bipolarizm, ponowoczesność

Keywords:

Cold War, New Cold War, Second Cold War, NATO's evolution, war in the former Yugoslavia, war in Ukraine, European and global security order, bipolarism, postmodernism

Czy model nowej zimnej wojny jest szansą dla NATO?

Niniejszy artykuł opisuje trzy główne etapy ewolucji NATO oraz związane z nimi założenia, na których budowana była strategiczna tożsamość Sojuszu. Chodzi o okres zimnej wojny, czasy pozimnowojenne i etap związany z narastającym konfliktem Stanów Zjednoczonych i Chin oraz rosyjską wojną przeciwko Ukrainie. Konflikty między Rosją i transatlantyckim Zachodem oraz Chinami i USA coraz częściej dają asumpt do debat na temat nowej lub drugiej zimnej wojny jako modelu opisującego znaczenie kryzysu pozimnowojennego ładu bezpieczeństwa w Europie i świecie oraz dającego podstawy do przewidywania dalszej ewolucji polityki bezpieczeństwa. W artykule podjęto próbę krytycznej refleksji, czy model nowej zimnej wojny może być uznany za intelektualnie wystarczającą podstawę wyznaczania kierunków zmian strategii bezpieczeństwa NATO w odpowiedzi na zagrożenia ze strony Rosji, Chin i innych państw rewizjonistycznych. Opisano także, jak poczawszy od wojny w Bośni, Rosja dążyła do odtworzenia modelu zimnowojennej rywalizacji w relacjach z Zachodem i NATO oraz jak obecną wojnę w Ukrainie traktuje jako element tej strategii. Dlatego sformułowane zostało pytanie, czy w odpowiedzi na nowe zagrożenia oraz kryzys światowego ładu bezpieczeństwa Zachód i NATO powinny budować swoją strategię, opierając się w istotnym zakresie na doświadczeniu minionej zimnej wojny. Źródła dzisiejszych konfliktów często mają korzenie w zimnej wojnie. Istnieje jednak również wiele istotnych argumentów na to, że obecny kryzys ładu światowego zasadniczo różni się od sytuacji sprzed 1991 r.

Is the New Cold War Model an Opportunity for NATO?

The article describes the three main historical stages of NATO's evolution and the related principles on which the Alliance's strategic identity was built. It focuses on the period of the Cold War, post-Cold War times and finally the last stage related to the recently growing conflict between the United States and China and the Russian war with Ukraine. Both of these conflicts, between Russia and the transatlantic West as well as China and the USA, are increasingly giving rise to discussions about a new or second Cold War as a model for understanding the significance of the crisis of the post-Cold War security order in Europe and the world, and for providing a basis for predicting the further evolution of security policy. The article attempts to critically reflect on whether such a model of the new Cold War can be considered an intellectually sufficient basis for determining the directions of changes in NATO's security strategy in response to contemporary threats from Russia, China and other revisionist countries. The article also describes how Russia, starting from the war in Bosnia, has been striving to recreate the Cold War model of competition in relations with the West and NATO, and how it treats the current war in Ukraine as an element of this strategy. Therefore, the article asks whether, in response to new threats and the crisis of the global security order, the West and NATO should build their strategy based largely on the experiences of the past Cold War. Historically, the sources of current conflicts have indeed often their roots in the Cold War. However, there are also many important arguments, discussed in the article, which indicate that the current crisis of world order is fundamentally different from the situation of the Cold War.

Wstęp

Strategie bezpieczeństwa Sojuszu Północnoatlantyckiego wynikają nie tylko z projekcji interesów i siły państw członkowskich. Są także skutkiem percepcji zagrożeń i zmian zachodzących w systemie międzynarodowego bezpieczeństwa. Stanowią więc nie tylko próbę bezpośredniej odpowiedzi Sojuszu na nowe wyzwania bezpieczeństwa, ale też sumę historycznych doświadczeń oraz rezultat ich trafnej lub błędnej interpretacji. Obecnie to połączenie konkretnych nowych zagrożeń, przede wszystkim ryzyko rozpadu światowego ładu bezpieczeństwa, w połączeniu z historycznymi doświadczeniami Zachodu prowadzi często do konkluzji, że Europa i świat wkraczają w erę nowej zimnej wojny. Czy taka generalna konkluzja powinna stanowić mocną podstawę dla przyszłych zmian w strategii Sojuszu?

Trzy ogólne etapy ewolucji NATO

By skrótkowo nakreślić trwającą przez siedemdziesiąt pięć lat ewolucję NATO, można wyróżnić kilka wyraźnych etapów. Pierwsze cztery dekady to czasy zimnej wojny, w której Sojusz stanowił główny instrument Zachodu w realizowaniu strategii powstrzymywania i odstraszenia ZSRR oraz państw Układu Warszawskiego w Europie. Wtedy też wykształciło się podstawowe rozumienie jego tożsamości jako zbrojnego ramienia i tarczy transatlantyckiego Zachodu. W realiach bipolarnego globalnego konfliktu mocarstw atomowych NATO odgrywało kluczową, wręcz egzystencjalną rolę w obronie państw zachodniej Europy jako najbardziej zagrożonej bezpośrednim atakiem części wolnego świata.

Drugi, wyraźnie nowy okres rozpoczął się wraz z końcem zimnej wojny, przede wszystkim rozpadem Układu Warszawskiego i ZSRR, kiedy z jednej strony podjęta została próba stworzenia nowych podstaw współpracy w sferze bezpieczeństwa, jak *Karta paryska* z 1990 r., czy nastąpiło przekształcenie KBWE w OBWE w 1994, a jednocześnie wraz ze zjednoczeniem Niemiec przyjęto strategiczną decyzję o dalszym istnieniu NATO jako fundamentu bezpieczeństwa Zachodu oraz o jego zdolności do przyjmowania nowych członków. Nie wchodząc w szczegóły tego procesu, można stwierdzić, że odrzucenie w 1990 r. przez administrację George'a Busha forsowanej przez Kreml koncepcji *de facto* neutralnego militarnie statusu byłej NRD po zjednoczeniu Niemiec oznaczało nie tylko potwierdzenie strategicznej roli NATO dla amerykańskich

interesów w Europie, ale także otwartość Sojuszu na dalsze rozszerzenie¹. Równoległe toczył się proces zmian strategii Sojuszu, która za sprawą wojny w byłej Jugosławii (przede wszystkim w Kosowie) oraz późniejszej wojny z globalnym terroryzmem i interwencji w Afganistanie coraz bardziej ewoluowała w stronę elastycznego podejścia do nowych wyzwań w polityce bezpieczeństwa XXI w. z punktem ciężkości położonym na interwencje ekspedycyjne realizowane poza terytorium państw członkowskich².

Nie bez znaczenia dla ewolucji Sojuszu były zarówno zmiana europejskiego i globalnego środowiska bezpieczeństwa Zachodu wskutek zakończenia zimnej wojny, jak i przemiany w sposobie myślenia o przyszłości konfliktów zbrojnych. Wojna w byłej Jugosławii i walka ze światowym terroryzmem postrzegane były na Zachodzie jako dowody istnienia wyraźnej cezury w polityce bezpieczeństwa, która miała oddzielać czasy dawnych konfliktów konwencjonalnych oraz rywalizacji wrogich bloków od współczesnej sytuacji bezpieczeństwa funkcjonującej według zupełnie nowej logiki. Ta ostatnia miała cechować nowy typ wojen i konfliktów regionalnych o zatartych granicach i konturach, w swej istocie bardziej sieciowych i hybrydowych, charakterystycznych dla nietradycyjnej, ponowoczesnej polityki, o zdecydowanie mniejszej intensywności i skali użycia środków konwencjonalnych. Ten nowy typ wojen i konfliktów miał być zasadniczo pozbawiony starego kontekstu rywalizacji światowych potęg oraz uniwersalnych ideologii. Dotyczył głównie regionalnych kwestii etnicznych, spraw humanitarnych, uniwersalnego problemu praw człowieka lub pojawiających się zagrożeń asymetrycznych³. Ewolucja strategiczna NATO miała więc dostosowywać Sojusz do nowych uwarunkowań i czynić go wciąż użytecznym dla interesów bezpieczeństwa Zachodu.

W istocie jednak z perspektywy trzech dekad pozimnowojennego porządku można ocenić, że strategiczna transformacja NATO nie przyczyniła się do jego wzmocnienia, a raczej znamionowała proces postępu-

1 M. E. Sarotte, *Nor One Inch. America, Russia and the Making of Post-Cold War Stalemate*, Yale University Press, New Haven–London 2021, s. 57–75.

2 Por. *NATO's New Strategic Concept: A Comprehensive Assessment*, ed. J. Ringmose, S. Rynning, Danish Institute for International Studies, Copenhagen 2011 (DIIS Report, 2011/02).

3 M. Kaldor, *New and Old Wars. Organized Violence in a Global Era*, Stanford University Press, Cambridge 2012; też, *In Defense of New Wars*, „Stability” 2013, vol. 2, No. 1, s. 1–16; H. Münkler, *The New Wars*, Polity Press, 2004.

jącej marginalizacji i pogłębiania wewnętrznej słabości. Co więcej, nowe zadania Sojuszu stawały się często przyczyną konfliktów między Stanami Zjednoczonymi a częścią europejskich państw członkowskich, przynajmniej od 2003 r., gdy za sprawą wojny w Iraku doszło do poważnego wewnętrznego kryzysu zaufania i jedności⁴. Utrata poczucia wspólnoty interesów i odpowiedzialności, postępująca degradacja wydatków na zbrojenia w większości europejskich państw członkowskich i wreszcie publiczne kontestowanie dalszego sensu istnienia Paktu przez zachodnich przywódców⁵, nawet jeśli uwzględnić kontekst polityki wewnętrznej, dobrze ilustrują stan Sojuszu pod koniec drugiej dekady XXI w.

Najbardziej intrygujące jest jednak pojawienie się obecnie trzeciego etapu ewolucji, który ze względu na historyczne doświadczenia nazywany jest czasem nowej zimnej wojny⁶. Nie mówimy tutaj o pojęciu stosowanym wprost w strategii NATO, ale w ramach szerszych politycznych, intelektualnych i akademickich debat na temat polityki bezpieczeństwa Sojuszu, w których od kilku lat pojęcie *nowa zimna wojna* jest coraz bardziej powszechne⁷.

- 4 Ph. H. Gordon, *The Crisis in the Alliance*, The Brookings Institutions, 24 II 2003 (Analysis).
- 5 Chodzi o wypowiedzi Donalda Trumpa z 2017 r. o NATO jako instytucji przestarzałej czy Emmanuela Macrona z 2019 o śmierci mózgowej NATO. Zob. wywiad Donalda Trumpa dla „Timesa” i „Bilda”: *Trump Criticizes NATO and Hopes for „Good Deals” with Russia*, „The Times” [online], 16 I 2017 [dostęp: 15 VI 2024]: <<https://www.thetimes.com/world/us-world/article/full-transcript-of-interview-with-donald-trump-5d39sr09d>>. Zob. także wywiad Emmanuela Macrona dla „The Economist”: *Emmanuel Macron in His Own Words*, „The Economist” [online], 7 XI 2019 [dostęp: 15 VI 2024]: <<https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead>>.
- 6 R. Sakwa, *The Lost Peace. How the West Failed to Prevent the Second Cold War*, Yale University Press, 2023.
- 7 Zob. J. Ellison i in., *The War in Ukraine*, „Cold War History” 2023, vol. 23, No. 1, s. 121–206. Por.: M. McFaul, *Confronting Putin’s Russia*, „New York Times”, 23 III 2014; R. Legvold, *Managing the New Cold War. What Moscow and Washington Can Learn from the Last One*, „Foreign Affairs”, lipiec–sierpień 2014; P. Saunders, *Seven Ways a New Cold War with Russia will be Different*, „The National Interest”, 11 V 2014; S. Tisdall, *The New Cold War: Are We Going Back to the Bad Old Days?*, „The Guardian”, 19 XI 2014; S. Charap, J. Shapiro, *Consequences of a New Cold War*, „Survival” 2015, vol. 57, No. 2; M. Rojansky, R. Salzman, *Debunked: Why There Won’t Be Another Cold War*, „The National Interest”, 20 III 2015; D. E. Sanger, *New Cold Wars, China’s Rise, Russia’s Invasion, and America’s Struggle to Defend the West*, Crown, 2024; J. Zalewski, K. Najdzik, *Nowa zimna wojna. Konfrontacja i odstraszenie*, Wydawnictwo Naukowe FNC, Poznań 2022.

Mielibyśmy więc w istocie do czynienia ze swego rodzaju powrotem do punktu wyjścia w ewolucji NATO – od czasów pierwszej zimnej wojny, gdy ukształtowała się tożsamość Sojuszu, do drugiej, gdy w nowych globalnych warunkach powracają dawne doświadczenia i analogie. Z pewnością przyjęcie takiej perspektywy oznacza także zasadniczą weryfikację założeń, które zdominowały zachodnie myślenie o polityce bezpieczeństwa i roli Paktu w drugim etapie.

Chciałbym postawić w niniejszym artykule pytanie, czy faktycznie należy bez żadnych zastrzeżeń uznać koncepcję drugiej lub nowej zimnej wojny za trafną diagnozę obecnej sytuacji bezpieczeństwa na świecie, a tym samym czy powinno się posługiwać nią wprost przy wyznaczaniu nowych kierunków strategicznych działań NATO wobec zachodzących zmian.

Koncepcja nowej zimnej wojny może się wydawać atrakcyjna, szczególnie w kontekście niedawnych opinii o śmierci mózgowej Sojuszu czy jego przestarzałym i nieprzystającym do rzeczywistości charakterze. Pozwala bowiem w łatwy sposób powrócić do korzeni, przywołać obrazy dawnej potęgi i skuteczności Zachodu, a poprzez wspomnienie zwycięstwa w pierwszej zimnej wojnie przywrócić mu wiarę w siebie, zdolność do mobilizacji sił oraz skuteczną sojuszniczą jedność. Taki właśnie efekt przyjęcia perspektywy nowej zimnej wojny przypomina sytuację, którą w 1953 r. w kontekście mobilizacji wywołanej wojną w Korei opisał twórca amerykańskiej koncepcji strategii powstrzymywania George Kennan. W 1947 r. pisał on w swoim słynnym tekście:

Wnikliwy obserwator nie będzie narzekał z powodu wyzwania rzuconych amerykańskiemu społeczeństwu przez Kreml. Będzie raczej odczuwał pewną wdzięczność wobec Opatrzności, która stawiając przed narodem amerykańskim to nieubłagane wyzwanie, uzależniła całe jego bezpieczeństwo jako narodu od zjednoczenia się i przyjęcia odpowiedzialności za przywództwo moralne i polityczne, jakie wyraźnie przewidziała dla nich historia⁸.

8 G. Kennan, *The Sources of Soviet Conduct*, „Foreign Affairs” 1947, vol. 25, No. 4, s. 566–582; M. C. Price, *The Advancement of Liberty. How American Democratic Principles Transformed the Twentieth Century*, Praeger Security International, 2008, s. 194.

Od 2022 r. agresywna polityka Władimira Putina i Xi Jinpinga stawia Zachód i jego instytucje wobec nowych zagrożeń, wywołując efekt mobilizacji i zwarcia szeregów. Czy jednak wyraźne ożywienie strategiczne Sojuszu powinno faktycznie przebiegać zgodnie z założeniami nowej zimnej wojny? Czy analogia ta jest odpowiednia do definiowania zagrożeń dla Zachodu, które pojawiają się w niekorzystnie zmienionym globalnym środowisku bezpieczeństwa? A może jest ona czymś w rodzaju pułapki, typowej dla myślenia generałów patrzących na rzeczywistość wyłącznie przez pryzmat ostatniej stoczonej bitwy?

Debata o nowej zimnej wojnie

Za sprawą rosyjskiej inwazji na Ukrainę w 2022 r. pojęcie nowej lub drugiej zimnej wojny stało się na Zachodzie popularną i nośną formułą opisywania obecnego kryzysu bezpieczeństwa w Europie i świecie. Ma ona jednak także swoich zdecydowanych krytyków, nie jest więc formułą bezdyskusyjną. Niektórzy będą preferować inne, konkurencyjne pojęcia, jak *okres nowej rywalizacji wielkich mocarstw*⁹.

Inwazja Rosji na Ukrainę w 2022 r. zmieniła dotychczasowe spojrzenie na okres od zakończenia drugiej wojny światowej do roku 1991 jako definitywnie zamknięty rozdział w historii Zachodu. Odnowiła refleksję nad dziedzictwem wydarzeń zimnej wojny i jej końca oraz ich wpływem na obecną sytuację międzynarodową. Gwałtowna zmiana kontekstu polityki bezpieczeństwa w Europie i świecie w wyniku rosyjskiej agresji spowodowała rewizję takich utrwalonych wcześniej pojęć, jak *czasy powojenne*, *pozimnowojenny porządek* czy wreszcie sama *zimna wojna*. Tym samym wojna w Ukrainie już od aneksji Krymu i początku walk w Donbasie przyczyniła się do wzrostu popularności pojęć *nowa zimna wojna* lub *druga zimna wojna* w zachodnim dyskursie, i to zarówno w międzynarodowej publicystyce politycznej, jak i debacie akademickiej¹⁰. Nawet przy zastrzeżeniach zgłaszanych wobec tych pojęć przez niektórych historyków i politologów¹¹ zaczynają one pełnić

9 J. Scitutto, *The Return of the Great Powers. Russia, China, and the Next World War*, Dutton, 2024.

10 Zob. publikacje wymienione w przypisie 7.

11 A. Monaghan, *„New Cold War”? Abusing History, Misunderstanding Russia*, Chatam House, 2015 (Research Paper).

rolę podstawowego klucza wyjaśniającego sens obecnego międzynarodowego kryzysu bezpieczeństwa, szczególnie w debacie publicznej i mediach. Stają się też siłą rzeczy impulsem do rewizji założeń strategicznej tożsamości Sojuszu Północnoatlantyckiego określonych przez czasy pozimnowojenne.

Ukraiński historyk Serhij Płochij stwierdził:

Agresja Rosji na Ukrainę oraz mobilizacja Zachodu i jego sojuszników do walki z tą agresją przywołały obrazy zimnej wojny. Rzeczywiście, nowa wojna ożywiła stare animozje, przywróciła słabnące sojusze, ustaliła stare linie podziału. Zimna wojna zapewniła także język i ramy interpretacyjne do opisu i zrozumienia nowego globalnego konfliktu. Nie ulega jednak wątpliwości, że pomimo licznych analogii do przeszłości świat wkracza dziś w nową erę. Dywidenda pokojowa, która przysła wraz z zakończeniem zimnej wojny, została w ciągu ostatnich trzydziestu lat w pełni wykorzystana, jeśli nie roztrwoniona. Świat powraca do epoki rywalizacji mocarstw na skalę niewidzianą od upadku muru berlińskiego w 1989 r. Wojna rosyjsko-ukraińska jak nic innego wcześniej podważyła fundamenty porządku postzimnowojennego, uruchamiając procesy, które doprowadziły do powstania nowej sytuacji międzynarodowej¹².

Przy wszystkich zastrzeżeniach odnośnie do różnic między sytuacją świata sprzed trzydziestu pięciu lat i dzisiejszą wojną w Ukrainie może być traktowana jako początek nowej światowej zimnej wojny. Otwarta agresja Rosji przeciwko temu państwu, jak uważają niektórzy politycy i komentatorzy, wprost zakwestionowała bowiem główne zasady pozimnowojennego ładu międzynarodowego i uruchomiła proces krystalizowania się nowego podziału świata na rywalizujące bloki państw – świata zachodniego oraz świata rewizjonistycznych antyzachodnich potęg, jak Rosja i Chiny¹³.

Nie odnosząc się jeszcze do pytania o trafność samej diagnozy nowej zimnej wojny oraz jej wpływu na kolejny etap ewolucji strategicznej tożsamości Sojuszu Północnoatlantyckiego, należy zauważyć, że wojnę w Ukrainie często postrzega się nie jako konflikt regionalny, wynikający *stricto* z rosyjsko-ukraińskich uwarunkowań historycznych, lecz jako klu-

12 S. Plokyh, *The Russo-Ukrainian War*, Allen Lane, 2023, s. 295.

13 H. D. S. Greenway, *Welcome to Cold War II*, „The Boston Globe”, 25 II 2022.

czowe wydarzenie znacznie szerszego konfliktu o skali globalnej, który opisuje się w kategoriach nowej zimnej wojny, choć z pewnością niejedynie. Pojęcia nowej lub drugiej zimnej wojny ożywiają analogie do dawnego konfliktu między państwami Zachodu i NATO a Związkiem Sowieckim, ale równie często odnoszą się do obecnych relacji między Zachodem i Chinami oraz ich nowej rywalizacji. Z perspektywy Waszyngtonu główną osią nowego światowego podziału i rywalizacji strategicznej są bowiem stosunki amerykańsko-chińskie, podczas gdy konflikt z Rosją traktowany jest często jako raczej dogrywka z przeszłości niż próba sił, która zdecyduje o przyszłości światowego porządku¹⁴. W takim razie ewentualny konflikt między Rosją a państwami NATO ma inne znaczenie niż możliwa wojna między Stanami Zjednoczonymi a Chinami, choć obie te kwestie są powiązane strategicznie. W pierwszym przypadku mamy do czynienia z bezpośrednim wyzwaniem dla Sojuszu, jego spójności oraz zdolności do obrony i przyszłego rozwoju. Drugi nie będzie bezpośrednio angażował NATO, choć jego skutki mogą mieć znaczny wpływ na ewolucję transatlantyckich relacji sojuszniczych¹⁵.

W 2021 r., kilka miesięcy przed rosyjską inwazją na Ukrainę, Hal Brands i John Lewis Gaddis napisali w „Foreign Affairs”, że chociaż międzynarodowy kontekst jest obecnie zupełnie inny niż przed 1991 r., to bez wątpienia można uznać, że Stany Zjednoczone i Chiny wkraczają w fazę własnej zimnej wojny¹⁶. Podobnie stwierdził w 2020 r. w „National Review” historyk Niall Ferguson:

Najpierw była pierwsza wojna światowa. Potem była druga. Nie były identyczne, ale na tyle podobne, że nikt nie miał wątpiwości co do samego nazewnictwa. Podobnie jak była pierwsza zimna wojna, tak teraz mamy drugą zimną wojnę. [...] Tym razem toczona jest z Chinami¹⁷.

14 J. J. Mearsheimer, *The Inevitable Rivalry. America, China, and the Tragedy of Great-Power Politics*, „Foreign Affairs” 2021, listopad/grudzień; tenże, *Playing with Fire in Ukraine*, „Foreign Affairs”, 17 VIII 2022.

15 J. I. Bekkevold, *5 Ways the U. S.-China Cold War Will Be Different from the Last One*, „Foreign Policy”, 29 XII 2022.

16 H. Brands, J. L. Gaddis, *The New Cold War. America, China, and the Echoes of History*, „Foreign Affairs” 2021, listopad/grudzień.

17 N. Ferguson, *Cold War II*, „National Review”, 17 XII 2020.

Związany z amerykańską szkołą politycznego realizmu w stosunkach międzynarodowych Ferguson od kilku lat konsekwentnie rozwija swoją tezę o nastaniu nowej zimnej wojny także w kontekście rosyjskiej inwazji na Ukrainę. Uznał ją za pierwszy gorący konflikt w okresie nowej globalnej zimnej wojny. Jego zdaniem można dostrzec uderzającą analogię: tak jak po drugiej wojnie światowej zachodnia, w tym amerykańska opinia publiczna i *establishment* polityczny potrzebowali przynajmniej pięciu lat, by wraz z wojną w Korei zrozumieć, że Zachód znalazł się w stanie zimnej wojny ze stalinowską Rosją, tak obecnie dopiero po wielu latach samooszukiwania się wraz z inwazją na Ukrainę Zachód dostrzegł, że putinowska Rosja i stojące za nią Chiny wypowiedziały mu kolejną zimną wojnę¹⁸.

Niezależnie od pytania, co faktycznie uruchomiło proces kwestionowania powstałego w wyniku końca zimnej wojny porządku światowego oraz kształtowania się ładu nowego typu – rywalizacja i konflikt między Stanami Zjednoczonymi a Chinami, wojna rosyjsko-ukraińska czy oba te konflikty razem – uwagę zwraca fakt, że to właśnie model zimnej wojny, drugiej lub nowej, zdominował pojęciowo sposób opisywania zmienionej sytuacji bezpieczeństwa. Można też z dużą dozą pewności założyć, że ze względu na siłę analogii historycznej i bliskość doświadczeń model ten będzie oddziaływać na ewolucję strategiczną NATO w najbliższym czasie. Jak ocenił w wywiadzie dla tygodnika „Time” prezydent Joe Biden, celem Władimira Putina jest restytucja Związku Sowieckiego i odbudowa Układu Warszawskiego, czemu przeciwstawić się może tylko silne i zjednoczone NATO¹⁹.

Zapomniana wojna i powrót zimnej wojny

Okres nazywany po 1989 r. pozimnowojennym porządkiem świata, przez niektórych czasem także porządkiem po murze²⁰, a więc po likwidacji

18 Zob. wywiad Petera Robinsona z Niallem Fergusonem: P. Robinson, *Cold War II: Niall Ferguson on the Emerging Conflict with China*, „Hoover Institution” [online], 1 v 2023 [dostęp: 31 VII 2024]: <<https://www.hoover.org/research/cold-war-ii-niall-ferguson-emerging-conflict-china>>.

19 *Read the Full Transcript of President Joe Biden's Interview with TIME*, „The Time” [online], 28 v 2024 [dostęp: 13 VI 2024]: <<https://time.com/6984968/joe-biden-transcript-2024-interview/>>.

20 Pojęciami *post-wall world* lub *post-wall order* posługuje się do dziś część zachodnich badaczy, dla których kwestia zjednoczenia Niemiec stanowi podstawową cezurę oddzielającą czasy zimnej wojny i okres pozimnowojenny w Europie oraz świato-

podziału Europy i upadku muru berlińskiego, nie był wcale jednorodnym i spójnym rozdziałem w historii NATO oraz zachodniej strategii bezpieczeństwa. Zwłaszcza z perspektywy czasu łatwiej dostrzec, że praktycznie od wczesnych lat dziewięćdziesiątych mamy do czynienia ze stale obecną wieloznacznością w polityce bezpieczeństwa. Z punktu widzenia Zachodu, szczególnie za sprawą wojny w byłej Jugosławii, a później w wyniku zaangażowania się w walkę z globalnym terroryzmem po atakach z 11 września 2001 r., politykę bezpieczeństwa i przyszłość NATO miały determinować przede wszystkim globalne wyzwania dotyczące konfliktów regionalnych, praw człowieka, terroryzmu czy walki o zasoby naturalne. Toczone wówczas zażarte spory między zwolennikami uni- i multilateralizmu²¹ były w istocie wyrazem wewnętrznego konfliktu polityczno-intelektualnego o strategię, który toczył się między Stanami Zjednoczonymi i Europą w obrębie przekonanego o swej globalnej dominacji Zachodu. Siłą rzeczy dawne doświadczenia zimnej wojny stawały się w takich okolicznościach coraz bardziej odległą przewyciężoną przeszłością.

Zachodnia perspektywa zaczęła się pomału zmieniać dopiero pod koniec pierwszej dekady XXI w. wraz z widoczną ewolucją polityki Kremla u schyłku drugiej prezydentury Władimira Putina. Pod wrażeniem brutalnej rozprawy z opozycją polityczną w Rosji oraz falą morderstw politycznych renomowany brytyjski dziennikarz i komentator „The Economist” Edward Lucas opublikował książkę, którą można uznać za jeden z pierwszych ważnych przejawów zmiany percepcji Zachodu nie tylko odnośnie do Rosji, ale też całej logiki pozimnowojennego porządku. Opisując relacje Kremla z Zachodem, Lucas wprowadza pojęcie nowej zimnej wojny i zauważa:

W następstwie zwycięstwa w zimnej wojnie poziom moralny Zachodu był wysoki, podczas gdy antywesternizm Związku Radzieckiego wydawał się śmiesznym reliktem historycznym. W miarę upływu tego okresu publiczna retoryka Rosji stawała się jednak coraz bardziej

wej polityce bezpieczeństwa. Zob. m.in. K. Spohr, *Post Wall, Post Square: Rebuilding the World after 1989*, William Collins, 2020.

- 21 Ch. Krauthammer, *The Unipolar Moment*, „Foreign Affairs” 1990, vol. 70, No. 1; G. J. Ikenberry, *Getting Hegemony Right*, „The National Interest” 2001, wiosna; R. Kagan, *Of Paradise and Power. America and Europe in the New World Order*, Alfred A. Knop, 2003; R. Cooper, *The Breaking of Nations. Order and Chaos in the Twenty-First Century*, Atlantic Press, 2003.

zjadliwa. W 2007 r. Putin potępił Amerykę jako „zgubną” siłę w światowej polityce²².

Ten jawny powrót do retoryki wrogości wobec Zachodu doskonale zilustrowało konfrontacyjne wystąpienie Putina na Monachijskiej Konferencji Bezpieczeństwa w 2007 r., gdy zaatakował Zachód, a przede wszystkim NATO. Dopiero wojna przeciwko Gruzji w 2008 r. uruchomiła jednak na Zachodzie poważniejszą dyskusję o powrocie Kremla do konfrontacyjnego zimnowojennego kursu w polityce. Jak skonstruuje te wydarzenia Ronald Asmus, amerykański dyplomata i jeden z twórców strategii rozszerzenia NATO na wschód, zaatakowanie Gruzji przez Rosję oznaczało gotowość Kremla do siłowego odbudowania utraconych po rozpadzie Związku Sowieckiego sfer wpływów za cenę oczywistego pogorszenia relacji z Zachodem²³. Co więcej, jego zdaniem agresja na Gruzję, która nastąpiła kilka miesięcy po szczycie NATO w Bukareszcie oraz fiasku próby zaproponowania Kijowowi i Tbilisi jasnego planu członkostwa w Sojuszu, miała wszelkie cechy geostrategicznego rewanżu Moskwy za straty poniesione na rzecz Zachodu po zakończeniu zimnej wojny. Chodziło zwłaszcza o te wynikające z transformacji Europy Środkowo-Wschodniej (rozszerzenia NATO i UE), ale być może w jeszcze większym stopniu o zmiany na Bałkanach po zakończeniu wojen stanowiących konsekwencje rozpadu Jugosławii. Trzeba pamiętać, że uznanie przez Rosję secesji Abchazji i Osetii Południowej oraz atak na Tbilisi nastąpiły w bezpośrednim związku z proklamowaniem niepodległości Kosowa, co dla Waszyngtonu było zwieńczeniem długiego procesu stabilizacji i ustanowienia pokoju na Bałkanach. Asmus dochodzi więc do wniosku, że

dla każdego, kto zna konflikt w Kosowie, podobieństwa między Bałkanami w 1999 r. a wydarzeniami w Gruzji, które rozpoczęły się w sierpniu, były oczywiste. To było prawie tak, jakby Rosjanie spędzili większą część kolejnej dekady na dokładnym studiowaniu politycznej i wojskowej kampanii Zachodu w Kosowie i na Bałkanach oraz

- 22 E. Lucas, *The New Cold War. Putin's Russia and the Threat to the West*, Palgrave Macmillan, 2008, s. 3.
- 23 R. Asmus, *A Little War that Shook the World. Georgia, Russia, and the Future of the West*, Palgrave Macmillan, 2010.

przystosowywaniu jej do własnych celów. Terminologia i retoryczna linia obrony Moskwy były niemal lustrzanym odbiciem racji Zachodu w sprawie Kosowa dziesięć lat wcześniej. Rosja uzasadniała swoją inwazję na Gruzję operacją „pokojową” mającą położyć kres „ludobójstwu” i „czystkom etnicznym” rządu Tbilisi w Osetii Południowej²⁴.

Droga powrotu Kremla do starej, agresywnej wobec Zachodu strategii, którą w 2007 r. zauważył i nazwał nową zimną wojną Lucas, trwała więc około dekady, a wojny na Bałkanach, w Bośni i Hercegowinie (1992–1995), a następnie w Kosowie (1998–1999) stanowiły punkt zwrotny dla rosyjskiego postrzegania Zachodu oraz końca zimnej wojny. Idea tzw. nowego myślenia w relacjach ze Stanami Zjednoczonymi, którą zainicjował na szczycie w Rejkiawiku Michaił Gorbaczow, pozwoliła na krótko przerwać spiralę wzajemnej nieufności i wrogości między supermocarstwami w trwającym od końca lat siedemdziesiątych wyścigu zbrojeń. Po utracie władzy przez Gorbaczowa i rozpadzie Związku Sowieckiego prozachodnie otwarcie Kremla potrwało jednak tylko kilka lat. Pod rządami Borisa Jelcyna symboliczną cezurą nieodwracalnego odejścia od Gorbaczowowskiego idealistycznego nowego myślenia w polityce wobec Zachodu oraz powrotu do dawnej polityki rywalizacji i konfrontacji, gdzie motywy działania Zachodu zawsze interpretuje się jako wymierzone w Rosję, stał się moment zastąpienia w 1996 r. liberalnego Andrieja Kozyriewa na stanowisku ministra spraw zagranicznych przez twardogłowego Jewgienija Primakowa, byłego zastępcę szefa KGB²⁵. Oprócz wewnętrzzpolitycznych uwarunkowań tej zmiany, przede wszystkim ewolucji systemu władzy Jelcyna w stronę modelu prezydentury imperialnej, istotnym kontekstem był zmieniający się stosunek Kremla i rosyjskich elit politycznych do wojny toczącej się na Bałkanach.

Ze względów historycznych, geopolitycznych i cywilizacyjnych Bałkany niemal naturalnie stały się w latach dziewięćdziesiątych polem pozimnowojennej rywalizacji Rosji z Zachodem. Istotna była tu nie tylko różnica interesów, ale też percepcji. Zachodnim stolicom i społeczeństwom wojna w byłej Jugosławii jawiła się bowiem głównie jako problem humanitarny,

24 Tamże, s. 108–109.

25 *Ending the Cold War. Interpretations, Causation and the Study of International Relations*, ed. R. K. Herrmann, R. Ned Lebow, Palgrave Macmillan, 2004, s. 221–223.

praw człowieka oraz kwestia rozwiązywania regionalnych konfliktów na tle etnicznym, religijnym i agresywnej polityki postkomunistycznych struktur autorytarnej i wojskowej władzy w posowieckim świecie. Jej przyczyny wywodziły się więc ze starego świata tradycyjnej polityki, a zakończenie konfliktu przez społeczność międzynarodową miało prowadzić do utrwalenia nowych zasad ponowoczesnego ładu, jaki nieodwracalnie zapanował po końcu zimnej wojny. Kluczową rolę w tym procesie miało odegrać NATO. Dla Rosji tymczasem była to pierwsza poważna wojna zastępcza między Wschodem i Zachodem w tradycyjnej geopolitycznej logice zimnej wojny. Takiemu właśnie podejściu do konfliktu sprzyjały zakorzenione w dawnych czasach poglądy kremlowskich elit władzy, ale także tradycyjne, historyczne rozumienie miejsca zajmowanego w europejskiej geopolityce przez Bałkany, które w przeszłości stanowiły obszar silnej rywalizacji mocarstw kontynentalnej Europy, Rosji i Turcji.

Wojna o Bośnię i Hercegowinę początkowo traktowana była przez Moskwę i dyplomację Kozyriewa jako doskonała okazja do wzmocnienia międzynarodowej pozycji Rosji po upadku Związku Sowieckiego, uniknięcia izolacji lub wręcz marginalizacji oraz powrotu do stołu w charakterze równorzędnego i niezbędnego partnera Zachodu. Zaczęła też jednak służyć jako dowód, że pomimo końca zimnej wojny pomiędzy Rosją i Zachodem istnieje niemożliwy do przewyciężenia konflikt interesów²⁶. Kremlowscy politycy umiejętnie wykorzystywali więc pojawiające się między państwami Europy Zachodniej (gł. Francją i Wielką Brytanią) oraz Stanami Zjednoczonymi podziały w kluczowych kwestiach, jak embargo na dostawy broni oraz zaangażowanie się Zachodu w zbrojną interwencję w obronie ludności bośniackiej przed atakami Armii Jugosłowiańskiej. Rosja konsekwentnie budowała też swoją pozycję bezstronnego rozjemcy w regionalnym konflikcie, kluczowego partnera Zachodu w negocjacjach pokojowych w ramach Rady Bezpieczeństwa ONZ KBWE czy Grupy Kontaktowej oraz uczestnika organizowanych z ramienia ONZ misji pokojowych w byłej Jugosławii. W ten sposób dyplomacja Kozyriewa starała się budować wpływ na politykę bezpieczeństwa Zachodu, powstrzymywać interwencję NATO na Bałkanach i tworzyć sytuację, w której bez zgody

26 J. Headley, *Sarajevo, February 1994: the First Russia-NATO Conflict of the Post-Cold War Era*, „Review of International Studies” 2003, vol. 29, No. 2, s. 209–227.

Kremla niemożliwe jest skuteczne rozwiązanie konfliktów przez instytucje międzynarodowe²⁷.

Ostatecznie w 1995 r. zarówno decyzji NATO o użyciu siły wobec serbskich oddziałów w ramach operacji lotniczej „Deliberate Force”, jak i zakończeniu wojny oraz wypracowaniu w Dayton warunków pokoju i dalszego istnienia niezależnego bośniackiego państwa towarzyszyła atmosfera pogarszających się stosunków Moskwy z Waszyngtonem i narastającego w Rosji poczucia, że Zachód ją lekceważy²⁸. Warto podkreślić, że w tym samym czasie trwała pierwsza wojna czeczeńska, która skończy się dla Kremla porażką, a w latach 1994–1996 nastąpiło istotne przyspieszenie rozszerzenia NATO o państwa Europy Środkowej.

Punktem zwrotnym dla całego procesu powrotu Rosji na kurs konfrontacji z Zachodem na tle konfliktu w byłej Jugosławii była bez wątpienia wojna o Kosowo, zbrojna interwencja NATO w 1999 r. i próba sił między Rosją a Stanami Zjednoczonymi w sprawie suwerenności Kosowa. Biorąc pod uwagę, jak często później sam Putin oraz inni przedstawiciele Kremla będą nawiązywać do tamtej wojny – czy to w kontekście Kaukazu, czy Ukrainy i Morza Czarnego, czy przyszłości Bałkanów Zachodnich, czy wreszcie generalnych kwestii dotyczących polityki bezpieczeństwa w Europie i świecie²⁹ – można postawić tezę, że dla Rosji wojna w byłej Jugosławii stanowiła jeden z najważniejszych argumentów na rzecz tezy, że zimna wojna właściwie nigdy się nie skończyła. Z tej perspektywy dla Kremla trwała ona i trwa nadal, prowadzona nowymi i tradycyjnymi środkami, na nowych i starych polach, zarówno w formie konfrontacji globalnej, jak i poprzez regionalne konflikty zastępcze.

Czy analogia powinna być podstawą strategii NATO?

Ważne jest przypomnienie dwuznaczności czasów po zimnej wojnie. Przede wszystkim tego, jak szybko, bo już wraz z końcem konfliktu w Bośni i Hercegowinie, na Kremlu powrócono do myślenia w kategoriach

27 T. Gallagher, *The Balkans after the Cold War. From Tyranny to Tragedy*, Routledge, 2003, s. 141–143.

28 J. Headley, *Sarajevo...*, s. 225–226.

29 M. Galeotti, *Do the Western Balkans Face a Coming Russian Storm?*, European Council on Foreign Affairs, kwiecień 2018 (ECFR Policy Brief).

zimnowojennej rywalizacji i walki z Zachodem. Pozwala to postawić zasadnicze pytanie: Czy uznanie przez Zachód obecnych konfliktów z Rosją, Chinami oraz innymi państwami rewizjonistycznymi jako nowej czy drugiej zimnej wojny nie oznacza w konsekwencji przyjęcia za własne założeń, na których Moskwa od połowy lat dziewięćdziesiątych konsekwentnie buduje ideologiczną narrację dotyczącą politycznego i historycznego sensu ostatnich trzech dekad po zakończeniu zimnej wojny? W istocie chodzi o to, wokół jakich i czyich przekonań oraz celów politycznych Zachód kształtuje swoją tożsamość strategiczną, która skutkuje także konkretną ewolucją struktur obrony i bezpieczeństwa NATO. W polityce Kremla od końca wojny w Bośni do inwazji na Ukrainę wyraźnie widać dążenie do kontynuowania zimnej wojny z Zachodem. Czy jednak właściwą odpowiedzią powinno być przyjęcie punktu widzenia adwersarza? Czy nie oznacza to zbyt łatwego odrzucenia wypracowywanych przez Zachód po zakończeniu zimnej wojny poglądów na temat natury porządku międzynarodowego i polityki bezpieczeństwa?³⁰

Nie chodzi więc o lekceważenie ogromnych zagrożeń, jakie stwarzają dziś dla Zachodu państwa rewizjonistyczne. Chodzi o utrzymanie zdolności do samodzielnego i zdystansowanego wobec własnych doświadczeń identyfikowania zagrożeń i wyzwań, co stanowi podstawę odpowiedzialnej reakcji strategicznej NATO. W przypadku zimnej wojny problemem jest niewielki dystans od historycznych wydarzeń i wciąż silna pamięć o nich wśród zachodnich decydentów politycznych, a także świeża pamięć społeczna i instytucjonalna o zimnej wojnie. Dodatkowo charakter rosyjskiej wojny w Ukrainie, która ma swoje korzenie m.in. w procesie rozpadu Związku Sowieckiego, nasuwa skojarzenia o kontynuowaniu zimnej wojny. Można wreszcie postawić tezę, że jednym z celów polityki Kremla jest to, by Zachód uznał, że obecny konflikt w Ukrainie to element zimnej wojny, która się nie skończyła, a w związku z tym postępował i myślał w ramach dawnej struktury pojęć, wyobrażeń i związanych z tym analogii. Leży to po prostu w głębokim interesie Rosji, dla której kontynuacja przegranej z górą trzydzieści lat temu zimnej wojny stanowi obecnie jeden z kluczowych sposobów historycznego, ideologicznego i politycznego legitymizowania rewizjonizmu wobec Zachodu.

30 M. Kaldor, G. Kasianov, K. Spohr, *A New Global Order? History and Power Politics in the Era of Zeitenwende*, Koerber Stiftung, Hamburg 2022.

Jakkolwiek silnie model nowej lub drugiej zimnej wojny przemawiałby więc do indywidualnych doświadczeń i wyobraźni na Zachodzie, konieczne jest zachowanie wobec niego dystansu i krytycznego stosunku, zwłaszcza jeśli miałyby rzutować na kierunek ewolucji takich zachodnich struktur bezpieczeństwa jak NATO. Należy tutaj zwrócić uwagę na przynajmniej cztery istotne kwestie związane z konsekwencjami przyjęcia takiego modelu nowej zimnej wojny jako głównej podstawy dla kierunków zmian strategii bezpieczeństwa Sojuszu.

Pierwsza dotyczy bipolarnego doświadczenia modelu zimnej wojny. Dwubiegunowość była bowiem najważniejszą cechą ówczesnej rywalizacji. Wraz z rozbudową arsenału broni nuklearnej i doktryną MAD (*mutual assured destruction*) dawała podstawę stabilności, równowagi i długiego pokoju³¹. Dziś jednak przenoszenie tamtego doświadczenia dwubiegunowości oraz związanych z nim strategii powstrzymywania i odstraszenia wprost na obecny konflikt w stosunkach międzynarodowych może prowadzić do poważnych błędów w strategicznej kalkulacji budowania równowagi czy oceny przeciwnika. Nawet przy jednoznacznym konflikcie między Stanami Zjednoczonymi i Chinami czy transatlantyckim Zachodem i putinowską Rosją współczesny świat i toczące się w nim konflikty nie mają charakteru bipolarnego. Jest on o wiele bardziej złożony, a w wyniku globalizacji znacznie bardziej penetrowalny przez czynnik siły i różne środki przewagi³². Żyjemy w jednym świecie, w którym współzależność może prowadzić do nowych form integracji, ale także silniejszych niż wcześniej konfrontacji. Tym samym jest to świat o wiele mniej stabilny i przewidywalny niż rzeczywistość starej zimnej wojny³³.

Kwestia druga dotyczy tradycyjnego podziału na wojnę i pokój w stosunkach międzynarodowych. Pojęcie zimnej wojny oraz jego głębokie zasadnicze znaczenie dla zmian w polityce międzynarodowej i bezpieczeństwa precyzyjnie zinterpretował zaraz po końcu drugiej wojny światowej George Orwell za pomocą słynnej frazy o „pokoju, który nie jest pokojem” – „*peace*

31 J. Gaddis, *The Long Peace. Inquiries into the History of the Cold War*, Oxford University Press, New York–Oxford 1987, s. 215–240.

32 I. Bekkevold, *5 Ways...*

33 M. Leonard, *Wiek nie-pokoju. Współzależność jako źródło konfliktu*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2022.

*that is no peace*³⁴. Ta zasadnicza cecha zimnej wojny powoduje postawienie pod znakiem zapytania tradycyjnego podziału na sytuacje wojny i pokoju, na którym do drugiej wojny światowej oparta była cała nowoczesna koncepcja porządku międzynarodowego. Od zakończenia tego konfliktu Europa i świat funkcjonują bez tradycyjnego traktatu pokojowego. Z tej perspektywy zimna wojna mogła być postrzegana jako pomost do nowego pokojowego ładu opartego na uniwersalnych zasadach, m.in. wyrażonych w *Paryskiej karcie nowej Europy* w 1990 r. Dzisiaj widzimy, jak perspektywa ta załamuje się i jak ponownie wchodzimy w uwarunkowania charakterystyczne dla pokoju, który nie jest pokojem. Warto też w tym kontekście przypomnieć, że dokładnie na logice zamazania tradycyjnego podziału na pokój i wojnę oparta była rosyjska strategia z przełomu pierwszej i drugiej dekady XXI w., nazywana często doktryną Gierasimowa³⁵. To co nazywa się drugą zimną wojną, jest więc w istocie otwartym konfliktem wynikającym z całej dwuznaczności okresu pozimnowojennego: między logiką „wszystko może być wojną, bo każdy stan pokoju nie jest pokojem”, a ideą ładu pokojowego ustanowionego na bazie uniwersalnych zasad.

Trzeci czynnik ma charakter materialny. W przypadku zimnej wojny za sprawą broni masowego zniszczenia, zbrojeń konwencjonalnych, ale też rywalizacji gospodarczej, miał on kolosalne znaczenie³⁶. Właśnie na tym materialnym polu Zachód zdołał ostatecznie pokonać Związek Sowiecki i po zakończeniu zimnej wojny zaznaczyć swoją przewagę w świecie. Umocniło to na lata przekonanie, że wolny świat, demokracja i wartości Zachodu stanowią jedyny sensowny model rozwoju świata po zimnej wojnie. Dzisiaj jednak dawne przewagi Zachodu topnieją, a jego globalny wpływ maleje za sprawą m.in. takich czynników, jak kryzys demograficzny, spowolnienie gospodarcze czy wewnętrzna dezintegracja systemów społecznych i politycznych³⁷. Trudno też lekceważyć fakt, że w ciągu ostatnich dwóch dekad dawne komunistyczne, niedemokratyczne reżimy przekształciły się często w despotie nowej generacji³⁸, które w celu budowania

34 G. Orwell, *You and the Atom Bomb*, „Tribune”, 19 X 1945.

35 M. Marphy, *Understanding Russia's Concept for Total War in Europe*, The Heritage Foundation, 2016.

36 *Ending the Cold War...*, s. 7 i n.

37 S. Puri, *Westlessness. The Great Global Rebalancing*, Hodder & Stroughton, 2024.

38 J. Keane, *The New Despotism*, Harvard University Press, Cambridge 2020, s. 199–222.

własnych globalnych przewag potrafią bardzo skutecznie korzystać z możliwości, jakie dają nowe technologie, kapitalizm czy wolny handel. Dlatego też mające swoje źródła w końcu zimnej wojny przekonanie o materialnej wyższości Zachodu może dziś prowadzić do błędnej kalkulacji.

Ostatni czynnik ma wreszcie charakter ideowy, co wiąże się oczywiście z tym, że zimna wojna była też zasadniczym starciem ideologicznym. Przenoszenie tej cechy na obecny konflikt między państwami rewizjonistycznymi a Zachodem jest problematyczne nie tyle ze względu na, jak się często podkreśla, koniec wielkich ideologii. Faktycznie ideologiczna zimnowojenna rywalizacja między komunizmem i zachodnim liberalizmem była wielkim sporem o model nowoczesności. Nie jest prawdą, że płaszczyzna ideologiczna przestała mieć znaczenie w obecnym konflikcie, ale zasadniczo zmienił on swój charakter za sprawą ponowoczesności. W sensie ideologicznym Putin nie jest Stalinem, tak jak Xi nie jest nowym Mao, dlatego że nowe despotie, podobnie jak potrafią użyć kapitalizmu i globalizacji przeciwko Zachodowi, uczą się również posługiwać w tej konfrontacji ponowoczesnymi ideologiami chaosu, płynności, braku prawdy czy manipulacji³⁹. Tym bardziej więc w obliczu takiego innego ideologicznie przeciwnika istotne staje się pytanie o własny spójny system idei Zachodu, na których powinna się opierać strategia bezpieczeństwa NATO w nowych czasach.

Podsumowanie

Model nowej zimnej wojny niesie ze sobą cały kompleks atrakcyjnych analogii historycznych i łatwo wzbudza wiele emocji odnoszących się do nie aż tak odległych w czasie doświadczeń Zachodu i Europy Środkowo-Wschodniej. Można zatem przewidywać, że w najbliższym czasie pozostanie on dominującym modelem opisywania i rozumienia współczesnych procesów kryzysu światowego i pozimnowojennego ładu. W tej funkcji może się nawet okazać pomocny. Problematyczny będzie dopiero wtedy, gdyby go potraktować jako faktyczną podstawę dla kształtowania nowych zmian strategii bezpieczeństwa zachodnich struktur polityczno-militarnych w odpowiedzi na zagrożenia ze strony państw rewizjonistycznych. Niebezpieczeństwo zbyt łatwych analogii oraz możliwość błędnej kalkulacji

39 F. Thom, *Zrozumieć putinizm. Obsesja potęgi*, Instytut Pileckiego, Warszawa 2023, s. 10, 19, 172–173.

sugerują, by do modelu tego podchodzić z dystansem i krytycznie. Jego bezpośrednie zastosowanie implikuje szereg poważnych problemów, z których część została zilustrowana powyżej na przykładzie czterech wybranych kwestii. Trzeba też wciąż pamiętać o intencjach drugiej strony. Przede wszystkim o tym, że dla Rosji od połowy lat dziewięćdziesiątych XX w. podtrzymywanie tezy o nigdy niezakończonyj zimnej wojnie oraz rywalizacji z Zachodem stanowi podstawowy sposób legitymizowania rewizjonizmu w polityce międzynarodowej i bezpieczeństwa, zwłaszcza z wykorzystaniem kluczowego doświadczenia wojny w byłej Jugosławii.

Bibliografia

- Asmus R., *A Little War that Shook the World. Georgia, Russia, and the Future of the West*, Palgrave Macmillan, 2010.
- Bekkevold J. I., *5 Ways the U. S.-China Cold War Will Be Different from the Last One*, „Foreign Policy”, 29 XII 2022.
- Brands H., Gaddis J. L., *The New Cold War. America, China, and the Echoes of History*, „Foreign Affairs” 2021, listopad/grudzień.
- Charap S., Shapiro J., *Consequences of a New Cold War*, „Survival” 2015, vol. 57, No. 2.
- Cooper R., *The Breaking of Nations. Order and Chaos in the Twenty-First Century*, Atlantic Press, 2003.
- Ellison J., Cox M., Hanhimäki J. M., Harrison H. M., Piers Ludlow N., Romano A., Spohr K., Zubok V., *The War in Ukraine*, „Cold War History” 2023, vol. 23, No. 1.
- Emmanuel Macron in His Own Words*, „The Economist” [online], 7 XI 2019 [dostęp: 15 VI 2024]: <<https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead>>.
- Ending the Cold War. Interpretations, Causation and the Study of International Relations*, ed. R. K. Herrmann, R. Ned Lebow, Palgrave Macmillan, 2004.
- Ferguson N., *Cold War II*, „National Review”, 17 XII 2020.
- Gaddis J., *The Long Peace. Inquiries into the History of the Cold War*, Oxford University Press, New York–Oxford 1987.
- Galeotti M., *Do the Western Balkans Face a Coming Russian Storm?*, European Council on Foreign Affairs, kwiecień 2018 (ECFR Policy Brief).
- Gallagher T., *The Balkans after the Cold War. From Tyranny to Tragedy*, Routledge, 2003.
- Gordon Ph.H., *The Crisis in the Alliance*, The Brookings Institutions, 24 II 2003 (Analysis).
- Greenway H. D. S., *Welcome to Cold War II*, „The Boston Globe”, 25 II 2022.
- Headley J., *Sarajevo, February 1994: the First Russia-NATO Conflict of the Post-Cold War Era*, „Review of International Studies” 2003, vol. 29, No. 2.
- Ikenberry G. J., *Getting Hegemony Right*, „The National Interest” 2001, wiosna.

- Kagan R., *Of Paradise and Power. America and Europe in the New World Order*, Alfred A. Knopf, 2003.
- Kaldor M., *In Defense of New Wars*, „Stability” 2013, vol. 2, No. 1.
- Kaldor M., *New and Old Wars. Organized Violence in a Global Era*, Stanford University Press, Cambridge 2012.
- Kaldor M., Kasianov G., Spohr K., *A New Global Order? History and Power Politics in the Era of Zeitenwende*, Koerber Stiftung, Hamburg 2022.
- Keane J., *The New Despotism*, Harvard University Press, Cambridge 2020.
- Kennan G., *The Sources of Soviet Conduct*, „Foreign Affairs” 1947, vol. 25, No. 4.
- Krauthammer Ch., *The Unipolar Moment*, „Foreign Affairs” 1990, vol. 70, No. 1.
- Legvold R., *Managing the New Cold War. What Moscow and Washington Can Learn from the Last One*, „Foreign Affairs”, lipiec-sierpień 2014.
- Leonard M., *Wiek nie-pokoju. Współzależność jako źródło konfliktu*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2022.
- Lucas E., *The New Cold War. Putin's Russia and the Threat to the West*, Palgrave Macmillan, 2008.
- Marphy M., *Understanding Russia's Concept for Total War in Europe*, The Heritage Foundation, 2016.
- McFaul M., *Confronting Putin's Russia*, „New York Times”, 23 III 2014.
- Mearsheimer J. J., *The Inevitable Rivalry. America, China, and the Tragedy of Great-Power Politics*, „Foreign Affairs” 2021, listopad/grudzień
- Mearsheimer J. J., *Playing with Fire in Ukraine*, „Foreign Affairs”, 17 VIII 2022.
- Monaghan A., *A „New Cold War”? Abusing History, Misunderstanding Russia*, Chatham House, 2015 (Research Paper).
- Münkler H., *The New Wars*, Polity Press, 2004.
- NATO's New Strategic Concept: A Comprehensive Assessment*, ed. J. Ringsmose, S. Rynning, Danish Institute for International Studies, Copenhagen 2011 (DIIS Report, 2011/02).
- Orwell G., *You and the Atom Bomb*, „Tribune”, 19 X 1945.
- Plokhly S., *The Russo-Ukrainian War*, Allen Lane, 2023.
- Price M. C., *The Advancement of Liberty. How American Democratic Principles Transformed the Twentieth Century*, Praeger Security International, 2008.
- Puri S., *Westlessness. The Great Global Rebalancing*, Hodder & Stroughton, 2024.
- Read the Full Transcript of President Joe Biden's Interview with TIME*, „The Time” [online], 28 V 2024 [dostęp: 13 VI 2024]: <<https://time.com/6984968/joe-biden-transcript-2024-interview/>>.
- Robinson P., *Cold War II: Niall Ferguson on the Emerging Conflict with China*, „Hoover Institution” [online], 1 V 2023 [dostęp: 31 VII 2024]: <<https://www.hoover.org/research/cold-war-ii-niall-ferguson-emerging-conflict-china>>.
- Rojansky M., Salzman R., *Debunked: Why There Won't Be Another Cold War*, „The National Interest”, 20 III 2015.
- Sakwa R., *The Lost Peace. How the West Failed to Prevent the Second Cold War*, Yale University Press, 2023.

- Sanger D. E., *New Cold Wars, China's Rise, Russia's Invasion, and America's Struggle to Defend the West*, Crown, 2024.
- Sarotte M. E., *Nor One Inch. America, Russia and the Making of Post-Cold War Stalemate*, Yale University Press, New Haven–London 2021.
- Saunders P., *Seven Ways a New Cold War with Russia will be Different*, „The National Interest”, 11 V 2014.
- Sciutto J., *The Return of the Great Powers. Russia, China, and the Next World War*, Dutton, 2024.
- Spohr K., *Post Wall, Post Square: Rebuilding the World after 1989*, William Collins, 2020.
- Thom F., *Zrozumieć putinizm. Obsesja potęgi*, Instytut Pileckiego, Warszawa 2023.
- Tisdall S., *The New Cold War: Are We Going Back to the Bad Old Days?*, „The Guardian”, 19 XI 2014.
- Trump Criticizes NATO and Hopes for „Good Deals” with Russia*, „The Times” [online], 16 I 2017 [dostęp: 15 VI 2024]: <<https://www.thetimes.com/world/us-world/article/full-transcript-of-interview-with-donald-trump-5d39sr09d>>.
- Zalewski J., Najdzik K., *Nowa zimna wojna. Konfrontacja i odstraszanie*, Wydawnictwo Naukowe FNCE, Poznań 2022.